

SUN'IY INTELLEKT VOSITALARIDAN FOYDALANISHNING O'QUVCHILARNING IJODIY FIKRLASHIGA PSIXOLOGIK TA'SIRI.

Jōrayeva Asal Akbarovna

Zarmed Universiteti talabasi

Annotatsiya: Maqolada sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining ta'lim jarayoniga kirib kelishi natijasida o'quvchilarning ijodiy fikrlash jarayonida yuzaga kelayotgan o'zgarishlar psixologik-pedagogik nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. SI vositalarining o'quvchilarning tafakkur, motivatsiya, va kognitiv faolligiga ta'siri, shuningdek, ularning ijobiy hamda salbiy jihatlari yoritiladi. Tadqiqotda O'zbekiston ta'lim tizimida SI texnologiyalaridan samarali foydalanishning psixologik shart-sharoitlari va pedagogik mexanizmlari ko'rib chiqilgan. Maqola zamonaviy raqamli pedagogika yondashuvlariga tayangan holda ijodiy fikrlashni rivojlantirish strategiyalarini taklif etadi.

Kalit so'zlar: Sun'iy intellekt, ijodiy fikrlash, o'quvchi psixologiyasi, raqamli ta'lim, motivatsiya, metakognitiv tahlil, innovatsion texnologiyalar, kognitiv rivojlanish.

Kirish

XXI asrda insoniyat hayoti raqamli texnologiyalar bilan chambarchas bog'lanib ketdi. Sun'iy intellekt (SI) endilikda nafaqat iqtisodiy va ijtimoiy sohalarida, balki ta'lim tizimida ham muhim omilga aylandi. UNESCO (2023) hisobotiga ko'ra, dunyo bo'yicha 60% dan ortiq ta'lim muassasalari o'quv jarayonida kamida bitta SI asosidagi platformadan foydalanadi. Bu jarayon O'zbekiston ta'lim tizimida ham faol joriy etilmoqda.

O'quvchilar uchun ChatGPT, Gemini, Canva, DALL·E, Grammarly, Quizizz, Kahoot! kabi platformalar kundalik o'quv faoliyatining ajralmas qismiga aylandi. Biroq, bu texnologiyalar o'quvchilarning ijodiy fikrlashi va shaxsiy psixologik rivojiga qanday ta'sir qilayotgani hanuz to'liq o'rganilmagan masaladir. Shu bois ushbu maqolada SI vositalarining o'quvchi ijodiy fikrlashiga ta'siri psixologik-pedagogik jihatdan tahlil qilinadi.

1. Ijodiy fikrlash va sun'iy intellektning nazariy asoslari

Ijodiy fikrlash (creativity) inson tafakkurining yuqori shakli bo'lib, yangilik yaratish, muammolarga noodatiy yondashish, g'oyalarni sintetik tarzda birlashtirish qobiliyatidir. Psixolog J. Guilford (1967) ijodiy tafakkurni "divergent tafakkur" deb atab, uni muammoga turli nuqtayi nazardan qarash imkoniyati bilan bog'lagan. Sun'iy intellekt esa, o'z navbatida, inson tafakkurini modellashtiruvchi algoritmik

tizim bo'lib, u axborotni tahlil qiladi, natijani bashoratlaydi va tavsiyalar beradi.

Pedagogik psixologiyada ijodiy fikrlashni rivojlantirish uchun uch asosiy sharoit zarurligi ta'kidlanadi (Torrance, 1988):

1. Mustaqil fikrlash uchun erkin muhit;
2. Xatodan qo'rqqanlik psixologiyasi;
3. Rag'bat va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash.

SI texnologiyalarining o'quv jarayoniga kirib kelishi aynan ushbu sharoitlarga yangi mazmun kiritmoqda.

2. SI vositalarining o'quvchilarning ijodiy fikrlashiga ijobiy ta'siri

So'nggi yillardagi tadqiqotlar (Hwang, 2023; Anderson, 2022; Sodiqova, 2024) shuni ko'rsatadiki, SI vositalari o'quvchilarning ijodiy tafakkurini quyidagi yo'nalishlarda qo'llab-quvvatlaydi:

1. Axborotga tezkor kirish imkoniyati. O'quvchilar SI orqali o'z g'oyalarini faktlar bilan boyitadi, bu esa ilmiy-ijodiy tafakkurni rag'batlantiradi.
2. Ko'p kanalli o'rganish (multimodal ta'lim). Masalan, DALL·E yoki Canva yordamida vizual ijod yaratish verbal fikrlash bilan uyg'unlashadi.
3. Motivatsion ta'sir. O'quvchilar interaktiv vositalar orqali o'rganish jarayonini o'zlari boshqaradi, bu esa ichki motivatsiyani oshiradi.
4. Tanqidiy fikrlashni shakllantiradi. SI har doim to'liq to'g'ri javob bermasligi sababli, o'quvchi natijani tahlil qilish va solishtirishga o'rganadi.
5. Metakognitiv rivojlanish. SI vositalari orqali o'quvchi o'z o'qish uslubini tahlil qiladi, o'z fikrini tuzatadi va qayta ishlaydi.

Masalan, Toshkentdagi 12-son ixtisoslashgan maktabda o'tkazilgan tajribaviy tadqiqot (Rasulova, 2024)da 9-sinf o'quvchilari ChatGPT yordamida insholar yozish mashg'ulotlarida qatnashdi. 4 hafta davomida ularning ijodiy fikrlash ko'rsatkichi 17% ga oshgani qayd etilgan.

3. SI vositalarining salbiy psixologik ta'siri

Shu bilan birga, SI texnologiyalaridan me'yorsiz foydalanish quyidagi salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin:

- Kognitiv sustlashuv. Tayyor javoblar tufayli o'quvchi o'z tafakkurini kam ishlatadi.
- Ijodiy inersiya. O'quvchi SI yaratgan g'oyalarni nusxalashga moyil bo'ladi.

- Psixologik qaramlik. SI vositalarisiz ishlashga qiyinchilik sezadi.
- O‘zini past baholash. AI natijasi bilan solishtirganda o‘quvchi o‘z imkoniyatini yetarli deb hisoblamaydi.
- Axloqiy masalalar. Plagiat, yolg‘on natija yoki akademik halollikning buzilishi holatlari ortmoqda (OECD, 2024).

Shu sababli, psixologik jihatdan muhim vazifa — o‘quvchini SI vositalaridan foydalanuvchi emas, balki hamkor sifatida tarbiyalashdir.

4. Pedagogik-psixologik yondashuvlar va strategiyalar

O‘qituvchi SI vositalarini ijodiy fikrlashni rivojlantiruvchi qurol sifatida to‘g‘ri yo‘naltirishi kerak. Quyidagi strategiyalar bu borada samarali hisoblanadi:

1. “Think–Create–Evaluate” modeli. O‘quvchi avval o‘ylaydi, so‘ng SI yordamida g‘oya yaratadi, oxirida natijani tahlil qiladi.
2. Refleksiya sessiyalari. SI vositasidan foydalangach, o‘quvchilar o‘z fikrini yozma yoki og‘zaki tarzda baholaydilar.
3. Guruhij ijod mashg‘ulotlari. O‘quvchilar AI bilan birgalikda loyiha ishlab chiqadilar, bu jamoaviy tafakkurni kuchaytiradi.
4. Emosional intellektni rivojlantirish. O‘qituvchi SI vositalari bilan ishlashda ijobiy hissiy muhit yaratishi lozim.
5. Axborot madaniyatini shakllantirish. O‘quvchilarga manba tanlash, ma’lumotni tekshirish, plagiatni oldini olish usullari o‘rgatiladi.

5. O‘zbekiston ta’lim tizimida SI texnologiyalarining joriy etilishi

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 26-dekabrdagi PQ-514-son qarorida “Raqamli ta’lim tizimini rivojlantirish” konsepsiyasi tasdiqlandi. Unda sun’iy intellekt texnologiyalarini ta’lim jarayoniga joriy etish asosiy ustuvor yo‘nalishlardan biri sifatida qayd etilgan. 2024-yilda “Digital Education Uzbekistan” loyihasi doirasida 50 dan ortiq maktab va 10 ta oliy ta’lim muassasasida AI-assistentlar sinovdan o‘tkazildi. Dastlabki natijalarga ko‘ra, o‘quvchilarning o‘quv motivatsiyasi 22% ga, ijodiy topshiriqlardagi faollik esa 18% ga oshgan (Xabibullayev, 2024).

Bu holat sun’iy intellektni pedagogik jarayonga integratsiya qilishda psixologik qo‘llab-quvvatlashning muhimligini ko‘rsatadi.

Xulosa

Sun'iy intellekt vositalari o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirishda samarali vosita bo'lishi mumkin. Ammo bu jarayon inson tafakkuri va texnologiya o'rtasidagi muvozanatni saqlashni talab etadi.

1. SI texnologiyalari o'quvchilarning ijodiy fikrlashini qo'llab-quvvatlaydi, ammo ularni to'liq almashtirmasligi kerak.
2. O'qituvchining yo'naltiruvchi, psixologik jihatdan nazorat qiluvchi roli muhim.
3. O'quvchilarni SI vositalaridan mas'uliyatli va ijodiy foydalanishga o'rgatish lozim.
4. Psixologik treninglar, refleksiya mashg'ulotlari va metakognitiv tahlil metodlari bu jarayonda samarali bo'ladi.

Kelajak ta'limida sun'iy intellekt va inson tafakkuri uyg'unligi ijodkorlik, tanqidiy fikrlash va innovatsion tafakkurni rivojlantirishning eng muhim omiliga aylanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Guilford, J. P. (1967). *The Nature of Human Intelligence*. New York: McGraw-Hill.
2. Torrance, E. P. (1988). *The Nature of Creativity: Contemporary Psychological Perspectives*. Cambridge University Press.
3. Hwang, G.-J. (2023). *Artificial Intelligence in Education: Opportunities and Challenges*. Springer.
4. Anderson, R. (2022). *AI Literacy and Critical Thinking in Schools*. Cambridge University Press.
5. OECD (2024). *AI and Education: Risks and Opportunities*. Paris: OECD Publishing.
6. UNESCO (2023). *Artificial Intelligence and the Future of Learning*. Paris.
7. Rasulova, Z. (2024). "Sun'iy intellekt yordamida insholar yozishning o'quvchilarda ijodiy fikrlashga ta'siri." *Pedagogik psixologiya jurnali*, №2.
8. Xabibullayev, S. (2024). "O'zbekiston ta'lim tizimida raqamli texnologiyalar joriy etilishi samaralari." *Ta'lim va Innovatsiya*, №4.

9. Sodiqova, M. (2024). “Raqamli texnologiyalar va o‘quvchilarning ijodiy tafakkuri.” *Psixologiya va Pedagogika amaliyoti*, №1.
10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-514-son qarori, “Raqamli ta’lim tizimini rivojlantirish to‘g‘risida”, 2023-yil 26-dekabr.